

Дехтяр, Н. А. Порівняльна характеристика методичних підходів визначення оцінки кредитоспроможності позичальника вітчизняними банками [Текст] / Н. А. Дехтяр, Н. Г. Пігуль // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць.– Дніпропетровськ , 2007. – Вип. 231. – Т. 5. – С. 803-810.

К.е.н. Дехтяр Н.А., к.е.н. Пігуль Н.Г.

Українська академія банківської справи Національного банку України
**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ
ВИЗНАЧЕННЯ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ
ПОЗИЧАЛЬНИКА ВІТЧИЗНЯНИМИ БАНКАМИ**

У статті надається порівняльна характеристика методичних підходів щодо визначення оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи провідними вітчизняними банківськими установами.

Ключові слова: оцінка кредитоспроможності, позичальник, вітчизняні банківські установи, клас позичальника, ранжування позичальника.

I. Вступ. Розвиток кредитної системи країни та орієнтація на ринковий характер економіки вимагають більш обґрунтованих підходів до проблем оцінки установами банків кредитоспроможності позичальника. Дослідженню питань щодо оцінки кредитоспроможності позичальників банківських установ присвячено багато вітчизняних наукових праць. Ця проблема набула широкого висвітлення у монографіях і підручниках українських авторів, таких як: В.В. Вітлінський та О.В. Пернарівський, О.В. Дзюблюк, А.М. Мороз та ін. Заслужують на увагу розробки російських науковців В.Н. Єдренової, О.І. Лаврушина, Г.С. Панової, В.М. Усоскіна та ін.

II. Постановка задачі. Дослідити методичні підходи щодо визначення оцінки кредитоспроможності позичальника провідними вітчизняними банками та провести їх порівняльний аналіз з метою підвищення ефективності діяльності кредитних інститутів у процесі кредитування суб'єктів господарювання.

III. Результати. Протягом останніх років на ринку банківських послуг України спостерігається стійка тенденція до зростання обсягів проблемних кредитів в абсолютному вимірнику, хоча при цьому їх частка у загальному обсязі кредитного портфелю знижується і за останні три роки складає від 3 до 1,8% [5]. В той же час відбувається значне збільшення кредитів, наданих суб'єктам господарської діяльності. Тому, при наданні кредитів банку необхідно здійснювати об'єктивну оцінку кредитоспроможності позичальників, щоб мати можливість впливу як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку в цілому.

Слід зазначити, що єдиної системи оцінки кредитоспроможності позичальника в вітчизняній практиці не існує, кожен банк розробляє оптимальну для себе методику оцінки кредитоспроможності свої клієнтів. Вітчизняні банки мають свої індивідуальні методики оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника, в основу яких, як правило, покладено методичні рекомендації Національного банку України щодо оцінки банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника, затверджені Положенням Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. №279 „Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” [3].

У загальному виді оцінку кредитоспроможності позичальника можна представити у вигляді поетапного дослідження у ході якого визначається: рівень менеджменту підприємства; характер угоди і характеристика зовнішнього середовища у якому функціонує позичальник; кредитна історія клієнта; конкурентноздатність клієнта, його продукції; фінансовий стан клієнта; забезпеченість угоди.

При оцінці кредитоспроможності позичальника - юридичної особи вітчизняні банки можуть використовувати два методичні підходи, які базуються на оцінці фінансової стійкості клієнта на підставі системи фінансових коефіцієнтів або на аналізі грошових потоків [4].

Найбільш розповсюдженим у практиці вітчизняних банків є використання методу оцінки фінансової стійкості клієнта на основі системи фінансових коефіцієнтів, що об'єднуються в чотири групи: коефіцієнти ліквідності (платоспроможності); коефіцієнти фінансової незалежності (ринкової стійкості); коефіцієнт оборотності та коефіцієнти рентабельності [1]. Крім того, банки також мають право самостійно встановлювати додаткові критерії оцінки фінансового стану позичальника, що підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків та належного контролю за ними. Банки можуть самостійно встановлювати і нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання контрагентом зобов'язань за кредитними операціями. Вагомість кожного показника визначається індивідуально для кожної групи позичальників (контрагентів банку) залежно від кредитної політики банку, особливостей клієнта (галузь економіки, сезонність виробництва, обіговість коштів тощо), ліквідності балансу, становища на ринку тощо [2].

Провідні банки України використовують комплексно-бальну систему оцінки кредитоспроможності позичальника, до числа таких банків належать: АКБ „Промінвестбанк”, АКБ „Правекс-Банк”, ЗАТ „Промінвестбанк”, АКБ „Надра” та рейтингову систему, прикладами застосування якої є: АКБ „Укрсоцбанк”, ЗАТ АКБ „ПриватБанк”.

Проведемо порівняльну характеристику методичних підходів, щодо визначення оцінки кредитоспроможності позичальника вітчизняними банками. Так, ЗАТ „Промінвестбанк” розробив і використовує методику визначення кредитоспроможності позичальника на основі кількісної оцінки фінансового стану та якісного аналізу ризиків. Фінансовий стан позичальника оцінюється з урахуванням тенденцій у змінах фінансового стану і факторів, що впливають на ці зміни. З цією метою аналізується динаміка оціночних показників, структура статей балансу, якість активів, основні напрямки фінансово-господарської політики позичальника. Для

оцінки фінансового стану позичальника використовують наступні групи показників: показники оцінки платоспроможності; показники оцінки фінансової стійкості; обсяги реалізації позичальника; обороти за рахунками позичальників; склад та динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості; показники прибутковості та рентабельності. Із наведених показників перевага надається показникам рентабельності.

Якісний аналіз кредитних ризиків заснований на використанні інформації, що не може бути визначена кількісно. Для проведення такого аналізу використовуються дані надані позичальником, службою безпеки і інформації бази даних банку. До числа суб'єктивних показників, що враховуються ЗАТ „Промінвестбанк” відносяться: кредитна історія клієнта, умови діючої кредитної угоди, ефективність управління позичальника, вплив галузевих та географічних факторів, оцінка ділових якостей керівництва позичальника та інша інформація.

За методикою даного банку підприємства-позичальники поділяються на 5 класів надійності, при цьому перевага у отриманні кредиту надається першим трьом класам кредитоспроможності.

АКБ „Правекс-Банк” з метою визначення рівня кредитоспроможності суб'єкта господарювання використовує методику оцінки фінансового стану позичальника, яка, в свою чергу, включає наступні складові: загальну характеристику позичальника; аналіз показників фінансового стану позичальника; кредитну історію; наявність забезпечення і оцінку якості застави; аналіз ефективності комерційної угоди, що кредитується. Завершується оцінка фінансового стану визначенням класу позичальника і ймовірності повернення кредиту в строк. Результат проведеної оцінки оформляється у вигляді довідки кредитного спеціаліста, в якій відображається кількість балів за кожним показником, загальна кількість балів і клас позичальника.

При оцінці кредитоспроможності позичальника за методикою АКБ „Правекс-банк” розраховують наступні показники: коефіцієнт миттєвої

ліквідності; коефіцієнт поточної ліквідності; коефіцієнт загальної ліквідності; коефіцієнт маневрування власних коштів; коефіцієнт незалежності; рентабельність активів, рентабельність продажів, показники аналізу грошових потоків. Особливу увагу банк приділяє вартості забезпечення за кредитним проектом, можливості реалізації і передачі майна іншим суб'єктам. За даною методикою надійний позичальник може отримати 1000 та більше балів, а позичальник з повним ризиком матиме значення менше 400 балів.

АКБ „Надра” здійснює оцінку кредитоспроможності позичальника в три етапи. На першому етапі розраховуються показники за наступними аналітичними групами: I група – показники ліквідності та мобільності; II група – показники ділової активності та прибутковості; III група – показники фінансової стійкості позичальника; IV група – коефіцієнт забезпечення кредиту. Оцінка і узагальнення основних показників здійснюється на другому етапі оцінки кредитоспроможності позичальника. Залежно від того, в яких параметрах знаходиться фактичне значення коефіцієнтів, фінансовий стан може бути оцінений як: дуже добрий, добрий, задовільний, поганий та дуже поганий. Наприкінці цього етапу визначається загальна сума балів основних чи об'єктивних показників. Крім фінансових показників враховуються також певні додаткові показники суб'єктивного характеру, з метою з'ясування іміджу позичальника – юридичної особи, а саме: його ринкова позиція, перспективи розвитку, показник професійності та порядності керівництва, якість кредитної історії позичальника та його засновників та інші характеристики ефективності управління і якості керівного складу позичальника – юридичної особи. АКБ „Надра” використовує наступні додаткові показники суб'єктивного характеру: період функціонування підприємства; ділова репутація; погашення позичок; сплата процентів за користування кредитом. На заключному етапі на основі узагальненого показника та рейтингової шкали для визначення класу

позичальника банк відносить позичальника до відповідної групи (рейтинговим оцінкам I, II, III, IV, V відповідають класи А, Б, В, Г, Д).

В основу визначення оцінки кредитоспроможності позичальника АКБ „Укрсоцбанк” покладено методику оцінки фінансового стану контрагентів за кредитними операціями банку - юридичних осіб, що базується на положеннях Базелю II. Оцінка фінансового стану позичальника виконується в два етапи: 1-й етап – визначення значень показників, які характеризують фінансовий стан позичальника з віднесенням їх до відповідних аналітичних груп; 2-й етап – аналіз фінансового стану позичальника і віднесення позичальника до відповідного класу надійності.

Оцінка фінансового стану позичальника включає дві групи показників: об'єктивні фактори ризику та додаткові (коригувальні) фактори ризику. До об'єктивних факторів ризику відносять групи показників: ліквідності, ефективності, обіговості, фінансової стійкості та зносу, що свідчать про фінансовий стан позичальника; кредитну історію; термін практичного функціонування контрагенту за поточним профілем діяльності; стабільність організаційної структури (складу акціонерів) власників; ділову репутацію. Додаткові чи коригувальні фактори ризику включають наступні групи показників: фазу економічного циклу галузі контрагента; сезонність чистих вхідних грошових потоків; характеристику основної продукції; ресурсну базу; конкурентну позицію; додаткові характеристики менеджменту; наявність перепон неринкового характеру, що можуть негативно вплинути на бізнес контрагента. Задані параметри дозволяють визначити внутрішній кредитний рейтинг.

До особливостей оцінки кредитоспроможності за методикою даного банку можна віднести визначення класу наданого забезпечення. Також враховується рейтинг інших параметрів угоди, до числа яких відносять: обсяг кредиту; питому вагу розрахунків, що проходять через систему УСБ; типовість проведення операцій; періодичність погашення кредиту. На основі оцінки інших параметрів угоди визначається сума балів, яка коригується з

врахуванням коефіцієнта премії за ризик на інші параметри угоди та встановлюється рейтинг інших параметрів угоди.

АКБ „Укрсоцбанк” клас позичальника визначає на основі рейтингової оцінки. У методиці АКБ „Укрсоцбанк” клас позичальника пропорційно залежить від внутрішнього кредитного рейтингу, рівня забезпечення та інших параметрів кредитної угоди.

Критеріями оцінки кредитоспроможності позичальника за методикою ЗАТ АКБ „ПриватБанк” є: специфіка діяльності позичальника, ринкове становище підприємства, ефективність управління підприємством, стабільність надходження на рахунки. Економічна оцінка фінансової діяльності здійснюється на основі розрахунків показників: ліквідності, ділової активності, фінансової незалежності, рентабельності та інших фінансових показників. Безперечною перевагою методики АКБ „ПриватБанк” є її галузева „основа” і врахування ринкової позиції, при чому як для фінансових менеджерів, так і для банківських аналітиків.

Ранжування підприємств-позичальників за балами різняться по різних банкам (табл. 1).

Таблиця 1

Шкала визначення класу позичальника провідними вітчизняними банками

Клас позичальника (рейтинг)	ЗАТ „Промінвестбанк”	АКБ „Правекс-Банк”	АКБ „Надра”	АКБ „Укрсоцбанк” (рейтинг)	ЗАТ АКБ „ПриватБанк” (рейтинг)
„А” – позичальник надійний (I)	670 та більше	1000 та більше	480 та більше	4,07 та більше	6,5 - 10; 7 - 10; 7,5 - 10
„Б” – позичальник з мінімальним ризиком (II)	530 - 670	800 - 999	350 - 479	3,55 - 4,06	4,0 - 6,5; 4,5 - 7; 5 - 7,5
„В” – позичальник з середнім ризиком (III)	370 - 530	550 - 799	220 - 349	2,65 - 3,54	2,0 - 4,0; 2,5 - 4,5; 3,0 - 5,0
„Г” – позичальник з високим	140 - 370	400 - 549	100 - 219	1,59 - 2,64	0,5 - 2,0; 1 - 2,5; 1,5 - 3,0

ризиком (IV)					
„Д” – позичальник з повним ризиком (V)	Менше 140	Менше 400	Менше 99	Менше 1,58	0 - 0,5; 0 - 1; 0 - 1,5

Проведений аналіз методичних підходів щодо визначення оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи вітчизняними банківськими установами свідчить про неоднорідність складу і кількості фінансових показників та застосування різних критеріїв віднесення до класу позичальника.

IV. Висновки. Таким чином, аналіз існуючих методик оцінки кредитоспроможності вітчизняних банківських установ дозволяє виділити ряд їх характерних ознак: а саме: особливістю сучасних методик українських банків є орієнтація на проведення ретроспективного аналізу фінансово-господарської діяльності позичальника; система нормативних значень коефіцієнтів, які використовуються при визначенні класу позичальника, не враховують специфічні особливості галузей; методики вітчизняних банків направлені на аналіз фінансових показників і не завжди враховують якісну інформацію та її вплив на якість потенційної позики.

Література:

1. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав’янської. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
2. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко / За ред. В.В. Вітлінського. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 251 с.
3. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 6 липня 2000 р. № 279 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2000. – № 9. – С. 54–73.

4. Чайковський Я. Аналіз кредитоспроможності позичальника банківської установи // Журнал європейської економіки. – Том 4 (№3). – 2005. – С. 328-357.
5. www.bank.gov.ua.